
КОЛОНКА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

КАЛОНКА ГАЛОЎНАГА РЭДАКТАРА

EDITORIAL-IN-CHIEF COLUMN

РОЖДЕСТВО ИЛИ... ХРИСТОРОЖДЕНИЕ?

РАЖДЖАСТВО ЦІ... ХРЫСТАНАРАДЖЭННЕ?

CHRISTMAS OR... BIRTH OF CHRIST?

Навукова-тэрміналагічная дыскусія, распачатая маім калегам прафесарам І. Чаротам на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» 19 студзеня 2024 г., стала працягам і спробай вырашэння тэрміналагічнага пытання аб прыняцці адзінай правільнай намінацыі важнейшага хрысціянскага свята. Міжканфесійная праблема існавання адрозных найменняў (намінацыйных традыцый у праваслаўных і католікаў) налічвае не адно стагоддзе. Яна пачалася яшчэ з выдзяленнем у 1054 г. усходняй (праваслаўнай) і заходняй (каталіцкай) цэркваў. І калі першыя часы на гэты факт амаль не звярталася ўвага, то на мяжы 2–3-га тысячагоддзяў узніклі дастаткова істотныя праблемы граматычнай уніфікацыі і адпаведных лексіка-стылістычных праблем. Вырашэнню іх у пэўнай ступені быў прызначаны новы (апошні) Закон Рэспублікі Беларусь № 420-З «Аб Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», падпісаны Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь 23 ліпеня 2008 г. і ўведзены ў дзеянне з 1 верасня 2010 г. Паводле арт. 2 гэтага закона «дзяржаўныя органы, іншыя арганізацыі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а таксама замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна ці часова пражываюць або часова знаходзяцца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, павінны кіравацца Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, зацверджанымі гэтым законам, *ва ўсіх сферах і выпадках* (выдзелена намі. – М. П.) выкарыстання пісьмовай беларускай мовы». У пераважнай большасці сфер функцыянавання беларускай літаратурнай мовы патрабаванні закона сталі аператыўна выконвацца, аднак у галіне рэлігійнай літаратуры гэтага пакуль не адбылося. І калі ў беларускіх праваслаўных дадзены працэс быў дастаткова хутка здзейснены ў адпаведнасці са згаданым законам, то ў католікаў і па сённяшні дзень афіцыйна выкарыстоўваецца, са слоў ксяндза У. Завальнюка з ліста пробашча Чырвонага касцёла да старшыні Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі кардынала К. Свёнтака ад 25 лістапада 2002 г., «прапольскі накірунак літургічнай камісіі перакладаў»¹.

Зразумела, з часу напісання згаданага ліста прайшло шмат год і многае змянілася. Нагадаю, што кіраўніком групы перакладчыкаў рэлігійнай літаратуры пры Чырвоным касцёле У. Завальнюком 13 снежня 2008 г. была арганізавана навукова-практычная канферэнцыя «Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову», у якой дзейсны ўдзел прынялі вядомыя вучоныя-філолагі з НАН Беларусі і айчынных універсітэтаў, святары розных канфесій, прадстаўнікі грамадскасці, пісьменнікі. Нагодай для правядзення такой канферэнцыі стала кніга-роздум У. Завальнюка «Родная мова ў духоўным жыцці Беларусі» (Мінск, 2008), у якой аўтар (а ён з 1989 г. стаяў ля вытокаў перакладаў і выданняў на беларускай мове рэлігійных тэкстаў, малітваў, святых кніг і нёс за іх поўную адказнасць, як маральную, так і духоўную) прапанаваў

¹Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову : матэрыялы навук.-практ. канф. па абмеркаванні пер. Св. Евангелля на сучас. беларус. літ. мову (Мінск, 13 снеж. 2008 г.) / пад рэд. У. М. Завальнюка, М. Р. Прыгодзіча. Мінск : Рым.-каталіц. парафія св. Сымона і св. Алёны, 2011. С. 9.

сваё бачанне праблем беларускамоўных перакладаў, даючы гісторыка-этымалагічны і рэлігійна-аналітычныя гэтыя іншыя хрысціянскія тэрмінаў, спрабуючы адшукаць найбольш аптымальныя варыянты. У кнізе значнае месца займаюць развагі шаноўнага ксяндза і адносна слоў *Каляда* і *Свята Божага нараджэння*.

Слова *Каляда*, якое сустракаецца ў розных графічных варыянтах фактычна ва ўсіх славянскіх мовах, «...запозычана з лацінскай мовы, дзе *koleda* азначае першы дзень месяца; першапачаткова, відаць, свята было звязана з пачаткам года, паколькі даўнія рымскія святы *календы* адзначалі з 1 па 5 студзеня. Далей у сувязі з прыняццем хрысціянства аднесена да свята нараджэння Хрыста.

Таму можна сказаць так: **Са Святам Божага нараджэння і Калядамі!**

Толькі пры гэтым трэба памятаць, што *Каляды* – гэта ўсё-такі перыяд, а *Божае нараджэнне* – гэта гістарычны факт, дзень, *Свята Хрыстовага нараджэння*. *Вера ў Ісуса Хрыста, Сына Божага, які нарадзіўся, жыў, пакутаваў на Галгофе і ўваскрэс.*

Тады трэба пісаць:

Са Святам Божага нараджэння!

З Божым нараджэннем і Калядамі!

З Нараджэннем Хрыстовым і Калядамі!

З Раствам Хрыстовым і Калядамі!

Не трэба, на наш погляд, баяцца ўжываць і слова *Раство*. Яно сустракаецца ў навукова-папулярнай літаратуры, энцыклапедычных даведніках.

Прачытаем уважліва, што сказана пра слова *Раство* ў “Этымалагічным слоўніку беларускай мовы” (т. 11):

Раство (с. 137) – свята нараджэння Хрыста, старабеларускае **разтво**. Я. Ф. Карскі выводзіць яго праз стадыю асіміляцыі **росство** з **рожство**. Гл. **раздво**, **ражаство**.

Раздво (с. 53), **ражджаство**, **рожество**, **роздво**, **ражство**, **рождво** параўнаем з украінскім **різдво**, рускім **рождество**. Далей прачытаем і заўважым, што слова **ражаство** ёсць у сербскай, харвацкай, балгарскай, стараславянскай мовах. Утворана ад **радзіць**. Ва ўсходніх славян – беларусаў, украінцаў, рускіх – у XI–XII стст. свята мела назву **рожство**, пазней **рожество**, старабеларускае **раство**, **розтво** (1387), апошняе з **рожство**, што адпавядала зыходнай стараславянскай форме гэтага слова са значэннем **нараджэнне**, **дзень нараджэння**.

У польскай мове свята нараджэння Хрыстова называецца **Boże Narodzenie**, у чэхай – **Narození Páně**.

Такім чынам, свята нараджэння Ісуса Хрыста можа мець дзве назвы:

Божае нараджэнне і Раство,

хоць перавагу аддадзім першаму варыянту.

Слова **Раство** звязана і з нараджэннем Маці Божай. У гэтым мы можам пераканацца з подпісаў, напр.: “Беларуская энцыклапедыя” ў 18 т.: *Царква Раства Багародзіцы ў Салігорску* (т. 18, кн. 2, с. 709).

Энцыклапедыя ў двух тамах “Вялікае Княства Літоўскае”:

Касцёл Раства Дзевы Марыі ў Шылуве (т. 1, с. 133).

Гарадзенскі манастыр Раства Багародзіцы (т. 1, с. 504).

Мураванкаўская царква Раства Багародзіцы (т. 2, с. 325).

У кнізе Лакоткі А. І. “Нацыянальныя рысы беларускай архітэктуры” таксама чытаем подпіс: *Касцёл Раства Багародзіцы ў Трабах* (с. 180)².

Адзначым, што ў 2009 г. калектыў перакладчыкаў Чырвонага касцёла ў складзе У. Завальнюка, выкладчыка-метадыста В. Раманцэвіч і аўтара гэтых радкоў ці не ўпершыню афіцыйна ўжыў слова *Раство* ў выданні «Слоўнік сучаснай беларускай мовы»³. Аднак пазней яно не было зафіксавана ні ў новых выданнях тлумачальнага (2016, 2022) і арфаграфічнага (2009) слоўнікаў, ні ў двухмоўных перакладных слоўніках 2012 г. і іншых гадоў. Зрэшты, у адзначаных слоўніках не згадваецца і слова *Ражджаство*.

Не магу не прывесці дасведчанаму чытачу яшчэ адзін факт, звязаны з правядзеннем 21 лютага 2018 г. у НАН Беларусі міжнароднай навуковай канферэнцыі «Беларуская мова ў сферы SACRUM: гісторыя і сучаснасць». З адкрытым лістом на адрас удзельнікаў гэтай канферэнцыі, прысвечанай лінгвістычнай сітуацыі ў рэлігійнай сферы жыцця беларускага грамадства, звярнулася беларусавед В. Раманцэвіч. Яна нагадала пра знакавыя мерапрыемствы і важныя гістарычныя падзеі, якія адбываліся ў краіне ў 2017 г. Да іх адносяцца і святкаванне 500-годдзя з дня выхаду Псалтыра і пачатку беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання, і прэзентацыі Новага Запавету, выдадзенага праваслаўнай і каталіцкай цэрквамі на беларускай мове.

Зацікаўленыя філолагі, педагогі з хваляваннем успрымаюць тое, што ў нашай краіне існуюць розныя правапісныя сістэмы: праваслаўная царква мае сваю традыцыю, каталіцкая царква – сваю. Адно развіваюць перакладчыцкую дзейнасць пад уплывам рускай мовы, другія – пад уплывам польскай. Яркім

²Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову... С. 143–144.

³Завальнюк У. М., Прыгодзіч М. Р., Раманцэвіч В. К. Слоўнік сучаснай беларускай мовы. Мінск : Нар. асветы, 2009. С. 258.

прыкладам можа служыць гасподняя малітва «Ойча наш», якая ў асяроддзі праваслаўных, католікаў і грэкакатолікаў на беларускай мове гучыць па-рознаму. Тэксты не маюць падабенства ў асобных сінтаксічных канструкцыях. Больш за тое, нават імя Сына Божага вымаўляецца і пішацца неаднолькава: *Іісус – Езус – Ісус**, *Баранак – Агнец (Ягнец)*. Існуюць таксама некалькі варыянтаў звароту: *Іісусе Хрысце – Езу Хрыстэ – Ісусе Хрысце**, *Госпадзі – Пане*. (Знакам * у прыведзеных прыкладах пазначаны варыянты, прапанаваныя У. Завальнюком, М. Прыгодзічам і В. Раманцэвіч у згаданым вышэй «Слоўніку сучаснай беларускай мовы».) Па-рознаму называюцца і важнейшыя хрысціянскія цэнтры Святой зямлі: *Іерусалім – Ерузалем, Ізраіль – Ізраэль, Віфлеем – Бэтлеем* і інш.

Прывядзем прыклад парушэння граматычных норм: *Збаўца нарадзіўся з Панны Марыі*. Або звернем увагу на некаторыя фактычныя памылкі: *Мудрацы прынеслі немаўляці міра, золата і кадзіла* (пасудзіну?); *Ніхто не накладае латкі з тканіны суровай на адзежыну старую* (з тканіны суровай – прасякнутай сур’ёзнасцю, вельмі строгай ці суравой – грубай, нябеленай?).

Валянціна Карлаўна нагадвае, што ў Беларусі існуе свая сучасная літаратурная мова, мова навукі, навучання, культуры, перыядычнага друку і інш. Наша мова прайшла праз многія выпрабаванні, выжыла, высталяла ў розных неспрыяльных умовах...

Напрыканцы свайго ліста В. Раманцэвіч ад імя беларусістаў выказала прапанову стварыць незалежную камісію ў складзе вучоных-мовазнаўцаў з наступнымі мэтамі:

- 1) выпрацаваць адзіны хрысціянскі іменаслоў і тэрміналогію для перакладу Святога Пісьма для ўсіх канфесій, іншай канфесійнай літаратуры, зыходзячы з асаблівасцей і гісторыі беларускай мовы;
- 2) падрыхтаваць патрабаванні да адзінага канфесійнага стылю;
- 3) прапанаваць Міністэрству адукацыі Рэспублікі Беларусь увесці тэму паняцця канфесійнага стылю ў праграмы розных адукацыйных устаноў краіны;
- 4) рэкамендаваць выкладчыкам гісторыі і літаратуры ў працэсе навучання выкарыстоўваць хрысціянскія выданні, якія цалкам адпавядаюць патрабаванням сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Гэта ж прапанова неаднойчы агучвалася і прадстаўнікамі іншых хрысціянскіх напрамкаў, у тым ліку яна прагучала 25 кастрычніка 2019 г. падчас навуковых чытанняў «Мова – рэлігія – культура», прысвечаных 70-годдзю з дня нараджэння і 30-годдзю беларусазнаўчай дзейнасці У. Завальнюка. Аднак рэальнага вырашэння ўсё яшчэ няма. Хочацца запытаць: хто або што перашкаджае?

Што тычыцца назвы свята Божага нараджэння, то прапаную свой варыянт – *Хрыстанараджэнне*. Ёсць жа ў прадмове да ўсёй Бібліі Францыска Скарыны *Богъ Вседержитель, Сынъ Единородный*.

М. Р. Прыгодзіч⁴

⁴Николай Григорьевич Пригодич – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета.

Мікалай Рыгоравіч Прыгодзіч – доктар філалагічных навук, прафесар; прафесар кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Mikalai R. Pryhodich, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: prigodichNG@bsu.by